

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนคนไทยนับถือเป็นส่วนมาก เป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นศาสนาที่มีหลักการ มีวิธีการพัฒนามนุษย์ ปรากฏไว้ในพระไตรปิฎก ว่า ธรรมชาติของมนุษย์ตั้งแต่ปฏิสนธิจนเจริญเติบโตในครรภ์มารดาถึงคลอดออกมาเป็นสภาวะรวมของขันธ์ ๕ หรือรูป กับ นามพระพุทธศาสนามีหลักการในการพัฒนามนุษย์โดยลักษณะบูรณาการ คือ ต้องได้รับการหล่อเลี้ยงบำรุง และส่งเสริมทั้งกายใจ พร้อมกันอย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงต้องได้มีการกระตุ้น ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน เช่น ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับครอบครัวดังที่ได้ปรากฏในหลักธรรมว่าด้วย ทศ ๖ เน้นความสัมพันธ์หน้าที่ แนวปฏิบัติและความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลในครอบครัว

หลวงพ่อบุญยานันทะ ได้กล่าวว่า^๑ เด็กคือรากฐานของชาติบ้านเมือง ถ้ามารดาบิดาให้การอบรมแก่บุตรถูกต้อง บุตรก็จะเป็นคนดี โตขึ้นจะทำงานเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง บิดามารดาที่ขาดการศึกษาธรรมะไม่มีความรู้ในการสั่งสอนบุตร มักจะตามใจบุตรของตนมากเกินไป เวลาถูกทำอะไรผิดก็ไม่ได้กล่าวตักเตือน จึงเป็นเด็กที่เสียคนได้ง่าย ความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตรถ้ามากในทางที่เสียหายก็จะทำให้เสียหาย จึงควรที่จะคิด พิจารณาใช้ปัญญา ในการไตร่ตรองรักบุตรให้พอดี บุตรก็จะเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยประเทศชาติให้ก้าวหน้า

ดังนั้นมารดาบิดาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับบุตร เป็นผู้ให้ชีวิต ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้การอบรมสั่งสอน เลี้ยงดู ให้การศึกษา ให้มีพัฒนาการที่ดี สมวัย และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตร เพราะบุตรเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า เป็นที่รัก เป็นความหวังของมารดาบิดาและเป็นอนาคตที่สำคัญของชาติ และยังเป็นวัยแห่งการวางรากฐานของชีวิตที่มีคุณภาพ เด็กจึงควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าบุตร^๒ คือ “เด็กทั้งหลายเป็นฐานรองรับไว้ซึ่งมนุษยชาติ” ถ้าหากไม่มีเด็กมารับสืบทอด มนุษย์ก็ไม่อาจดำรงเผ่าพันธุ์ไว้ได้ เด็กเป็นผู้

^๑ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), รักลูกให้ถูกทาง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^๒ คำบาลีว่า “ปุตตา วตฺถุมนุสฺสานิ” ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๕/๕๑.

รับภาระจากผู้ใหญ่ เมื่อเติบโตในอนาคตจะต้องได้รับภาระทั้งในครอบครัวและในสังคม^๓ ที่กล่าวว่า เด็กวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า เด็กจึงเป็นความหวังของบิดามารดาและเป็นความหวังของสังคมเพื่อประเทศชาติ เด็กเป็นผู้ปรารถนาดีรับใช้ดูแลผู้ใหญ่ เมื่อบิดามารดาเฝ้าแก่ชราหวังให้บุตรได้ช่วยเหลืองาน รักษาทรัพย์มรดก วงศ์ตระกูลให้คงอยู่ ตลอดจนทำบุญกุศลส่วนกุศลไปให้เมื่อบิดามารดา ล่วงลับ^๔ เด็กเป็นผู้ยังความยินดีปรีดาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ใหญ่^๕ บิดามารดาเมื่อเห็นบุตรยิ้มแย้มแจ่มใส มีจิตใจที่เบิกบาน ก็พลอยมีความสุขไปด้วย เพราะผู้ที่เป็บบิดามารดาก็หวังให้บุตรได้รับและมีความสุข และการที่บิดามารดาได้กอดสัมผัส ได้เล่นหยอกล้อพูดคุยกับบุตรบิดามารดาก็เกิดความสุข บุตรเป็นผู้ทำให้บิดามารดาเข้าถึงธรรมได้ พระพุทธศาสนาได้กล่าวยกย่องบุตรที่มีความประพฤติทางกาย วาจา และใจ สูงกว่าบิดามารดาว่าเป็น อติชาตบุตร^๖ เป็นการตอบแทนบุญคุณที่สูงที่สุดและมีความมากกว่าการตอบแทนใดๆ ที่บุตรจะกระทำต่อบิดามารดาจากการที่ทำให้บิดามารดาเข้าถึงธรรม

จากการที่ได้กล่าวมานี้ พระพุทธศาสนาจึงเห็นว่า บิดามารดาจึงต้องเอาใจใส่ดูแลเด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะบุตรยังเล็กจึงไม่อาจที่จะพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ได้ด้วยตนเองเพียงลำพัง และในการพัฒนาเด็กผู้ใหญ่จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงธรรมชาติของเด็กไว้ใน มหาบาลุยกยวาทสูตร มัชฌิมปิณณาสก^๗ ว่า เด็กเป็นผู้ไร้เดียงสา ไม่มีแม้ความรู้สึกนึกคิดว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด มีเพียงแต่อนุสัยคือกิเลสที่ฝังลึกอยู่ในสันดาน ดังตัวอย่างที่ว่า “ดูกรนายช่างไม้ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้จะรู้ว่ากาย ดังนี้ ก็ยังไม่มี ที่ไหนจักทำการรมชั่วด้วยกายได้เล่า นอกจากจะมีเพียงอาการดิ้นรน เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้จะรู้ว่า วาจา ดังนี้ ก็ยังไม่มี ที่ไหนจักกล่าววาจาชั่วได้เล่า นอกจากจะมีเพียงการร้องไห้ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้จะรู้ว่า ความดำริ ดังนี้ ก็ยังไม่มี ที่ไหนจักดำริชั่วได้เล่า นอกจากจะมีเพียงการร้องไห้และหัวเราะ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้จะรู้ว่า อาชีพ ดังนี้ ก็ยังไม่มี ที่ไหนจักเลี้ยงชีพชั่วได้เล่า นอกจากน้ำนมของมารดา ” พระพุทธองค์ชี้ให้เห็นธรรมชาติของเด็กตอนแรกเกิด ยังเป็นผู้บริสุทธิ์เหมือนผ้าขาวแต่ในความเป็นจริงเพราะความไร้เดียงสานั้น เด็กทุกคนมีอนุสัยเป็นพื้นฐานติดตัวมา เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ใหญ่ควรเข้าใจธรรมชาติของเด็ก พฤติกรรมของเด็กทั้งด้านบวกและด้านลบเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ การเข้าใจและการให้โอกาสเด็กได้ฝึกฝนตนเองจึงเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่จะต้องตระหนัก ธรรมชาติของเด็กนอกจากมีอนุสัยและความไร้เดียงสาแล้ว พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงธรรมชาติของเด็กในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งมีศักยภาพในการฝึกฝนพัฒนาตนเองได้เท่าเทียมกับผู้ใหญ่ บางครั้งยังจะฝึกฝนได้ดีกว่าผู้ใหญ่บางคน พระพุทธศาสนาจึงเห็น

^๓ พุทธทาสภิกขุ, พ่อแม่สมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗.

^๔ อง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๔๒. ฉบับหลวง ๒๕๒๕.

^๕ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓๘๙/๒๖๑. ฉบับหลวง ๒๕๒๕.

^๖ ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๒๕๗. ฉบับหลวง ๒๕๒๕.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕๔/๑๒๔. ฉบับหลวง ๒๕๒๕.

ความสำคัญของเด็กที่การกระทำ เมื่อเขามีกาย วาจา และใจที่ดีงาม ก็ย่อมประเสริฐได้เพราะวัยไม่ใช่เป็นเกณฑ์สำคัญในการทำความดี ถ้าแม่เด็กมีปัญญาก็เป็นผู้ใหญ่ได้ ความประเสริฐย่อมเกิดขึ้นได้ไม่เฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น ตรงกันข้ามถ้าผู้ใหญ่ไม่มีศีลมีธรรม ก็ชื่อว่าต่ำทรามกว่าเด็กที่มีธรรม ความเป็นเด็กเป็นใหญ่ ไม่ได้มีเกณฑ์สำคัญในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง

เด็กจึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรมสั่งสอนจากผู้ใหญ่ ถือเป็นภารกิจของบิดามารดา และผู้ใหญ่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้การเลี้ยงดูเอาใจใส่ทั้งด้านร่างกาย ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา ที่ถูกต้องเหมาะสมตามวัย ให้เด็กมีพัฒนาการที่ดี เติบโตเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีคุณภาพในการสร้างสรรค์สังคมและประเทศชาติต่อไป

พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงฐานะหรือบทบาทของมารดาบิดาไว้ในพรหมสูตร^๔ ไว้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. เป็นพระพรหมของบุตร เพราะมารดาบิดามีความประพฤติดีเช่นกับพระพรหม เพราะมีพรหมวิหาร ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^๕ ได้แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ ภาควิชาความรู้สึก ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา เป็นความรู้สึกที่บิดามารดาแสดงต่อบุตร ทำให้บุตรมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอที่ดี เช่น มีความรัก ความอบอุ่น เป็นคนอ่อนโยน ละมุนละไม มีความสุข และภาคปัญญา ได้แก่ อุเบกขา ซึ่งเป็นธรรมที่สร้างความสมดุล ไม่ให้บิดามารดาแสดงออกแต่เพียงด้านความรู้สึกต่อบุตรเพียงอย่างเดียว แต่ต้องแสดงออกทางด้านปัญญา เพราะความเป็นจริงของชีวิต เขาจะต้องดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาตลอดไป

๒. ชื่อว่า “บุรพาจารย์” เพราะเป็นอาจารย์เป็นครูคนแรกที่คอยอบรมสั่งสอนชี้แนะบุตรก่อนบุคคลอื่น ให้เรียนรู้การนั่ง ยืน เดิน นอน กิน พุด สอนให้รู้จักอะไรควรไม่ควร ตลอดจนให้ความรู้และคุณธรรมจริยธรรมจวบจนเติบโตใหญ่

๓. ชื่อว่า “บุรพเทพ” เพราะบิดามารดาไม่ใส่ใจในความประพฤติดีส่วนเสียของบุตร มุ่งแต่จะให้บุตรเกิดความดีความเจริญ บิดามารดาคิดแต่จะเกื้อกูลนำประโยชน์ให้

๔. ชื่อว่า “อาหุไนยบุคคล” เพราะเป็นบุคคลที่ควรบูชา เป็นผู้ควรแก่ปฏิการคุณที่บุตรควรพึงทำตอบแทนเอาใจใส่เลี้ยงดู เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้าน สมควรที่บุตรจะปรนนิบัติต่อท่านด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ท่านมีจิตใจบริสุทธิ์ต่อบุตร รักบุตรด้วยใจจริงไม่มี

^๔ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

อะไรเคลือบแฝงและมารดาบิดายังเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหน้า^{๑๐} ถ้ามารดาบิดาเป็นผู้ไม่มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีมาปฏิบัติในการให้บุตรเกิดและในการเลี้ยงดู มารดาบิดาจึงเป็นข้าศึก ศัตรูเบื้องหน้าก่อนกว่าข้าศึกศัตรูใดๆ แต่ถ้ามารดาบิดามีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีมาปฏิบัติในการให้บุตรเกิดและในการเลี้ยงดู มารดาบิดาก็เป็นมิตรไมตรีก่อนกว่ามิตรไมตรีของคนในสังคมในโลก

พ่อแม่สามารถบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์จริยชนให้เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิด ให้กระบวนการของการเรียนรู้ในระหว่างการเล่นดูและมีพัฒนาการที่ดีอยู่ในหนทางของจริยะ ก็จะพบเด็กเยาวชนของเราเติบโตเป็นจริยชน คือคนที่ประเสริฐ สมบูรณ์ทุกด้านการเป็นต้นแบบที่ดี ทำให้เด็กๆ เห็นว่ามนุษย์ที่ดีเขาเป็นอย่างไรเด็กก็จะทำตามต้นแบบเหล่านั้น^{๑๑}

วราภรณ์ สยนาทนันทน์ กล่าวว่า^{๑๒} บุตรเป็นเสมือนตัวแทนชีวิตของครอบครัวในอนาคต ผู้ที่เป็นบิดามารดาจะต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพราะว่าเป็นต้นแบบในการอบรมสั่งสอน จึงจะต้องมีพฤติกรรมให้สังคมยอมรับ การอบรมเลี้ยงดูและการกระทำที่ดีของบิดามารดา ก็จะมีผลต่อพัฒนาการที่ดีของบุตรในอนาคต บุตรต้องได้รับความรัก ความอบอุ่นจากบิดามารดา และสิ่งแวดล้อมที่จะส่งเสริมพัฒนาการของเด็กโดยตรง

พัฒนาการเด็กแต่ละคนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความพร้อม ความสามารถ นอกจากตัวเด็กแล้ว สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวเด็ก ก็มีผลสำคัญที่จะช่วยในการส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสม สมวัย มีคุณภาพที่ดีสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีการพัฒนาขีดความสามารถของเด็ก เช่น **ด้านร่างกาย** ต้องการลดอัตราการตายของแม่และเด็ก ต้องการได้รับสารอาหารที่พอเพียงต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย ได้รับภูมิคุ้มกันโรคที่ติดต่อและไม่ติดต่อ ต้องการการพัฒนาทักษะทางกาย และทักษะการเคลื่อนไหวเพื่อให้มีผละกำลังเพิ่มขึ้นและส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถรู้คิด **ด้านอารมณ์และจิตใจ** ความมั่นคงทางอารมณ์ของเด็กขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก กับบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้เลี้ยงดู หากได้รับการตอบสนองทางอารมณ์เป็นอย่างดี เด็กก็จะสามารถพัฒนาบุคลิกภาพที่มั่นคง และสามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นตามศักยภาพของช่วงวัย **พัฒนาการด้านสังคม** หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการติดต่อและสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่น จะพัฒนาจากความผูกพันใกล้ชิด พึ่งพาพ่อแม่ในครอบครัว ไปสู่การพึ่งตนเอง และการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม **ด้านสติปัญญา** วัยทารกต้องการการเคลื่อนไหวและประสาทสัมผัสเพื่อเสริมสร้างและเกิดพัฒนาการที่เป็นไปตามธรรมชาติ แล้วค่อยเรียนรู้ส่วนที่เป็น

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^{๑๑} แม็คซีนสันนีย์ เสถียรสุด, **บทบาทการบรรยายธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.Real-Parenting.com, [๑๔ ม.ค. ๒๕๕๘].

^{๑๒} วราภรณ์ สยนาทนันทน์, “ความรู้พัฒนาการเด็กของบิดามารดา ที่มีต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก”, **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘).

นามธรรม การรู้จักใช้เหตุผล ระยะปฐมวัย (๐-๕ ปี) เป็นช่วงเวลาของการวางรากฐานทางการศึกษา และการเรียนรู้อย่างแท้จริง และเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นเป็นช่วงของการพัฒนาการรู้คิด เข้าใจตนเองและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง และแสดงอารมณ์อย่างเหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างสันติสุข

พัฒนาการทั้ง ๔ ด้านยังเป็นที่ยึดมั่นในปัจจุบัน แต่ระยะเวลาที่ผ่านมาวงการทางวิชาการก็ไม่ได้นำหลักพระพุทธศาสนาไปใช้ในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ตามความเป็นจริงแล้วหลักการและแนวคิดด้านพัฒนาการเด็กตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนและพัฒนาการเด็กตามนักจิตวิทยาสากลยังมีส่วนคล้ายกับพัฒนาการเด็กตามหลักพระพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวว่า^{๑๓} การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เรียกว่า “กายภาวนา” หมายถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น กินอาหารอย่างไรถึงจะถูกต้อง กินเป็น ใช้เป็น การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เครื่องใช้ไม้สอย อาหารการกิน สิ่งบริโภค สิ่งที่พบเห็นได้ยินได้ฟัง คือ ประสบการณ์ต่างๆ ให้เกิดผลดีซึ่งเทียบได้กับ **พัฒนาการด้านร่างกาย (Physical Development)** การพัฒนาอารมณ์และจิตใจ เช่น เรื่องของคุณธรรมความดี สมรรถภาพจิตใจ ความเข้มแข็งอดทน ความมีสติ สมาธิ จิตใจแน่วแน่ ฯลฯ และ ด้านความสุข ความสดชื่น เบิกบาน ทุกอย่างอยู่ใน **พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ (Emotional and Mental Development)** เรียกว่า “จิตตภาวนา” การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมกับเพื่อนมนุษย์ การอยู่ร่วมตั้งแต่ในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ดีช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน เรียกว่า “ศีลภาวนา” เทียบได้กับ **พัฒนาการด้านสังคม (Social Development)** การพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ การมองดูสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ไม่มองตามชอบใจ รวมถึงกระบวนการคิดโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ รู้จักแยแยะ สืบสาเหตุปัจจัย ดังนั้นจึงมีความหมายเหมือน **พัฒนาการด้านสติปัญญา (Cognitive Development)** ตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “ปัญญาภาวนา”

พัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน ตามหลักพระพุทธศาสนามีความคล้ายกันกับนักจิตวิทยาพัฒนาการสากล เป้าหมายในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กเพื่อให้เป็นคนดี คนเก่ง มีชีวิตที่มีความสุข เด็กในวัยนี้จึงมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการเอาใจใส่ ให้ความรัก ความเข้าใจและความมุ่งมั่น เพื่อมีความพร้อมในทุกด้านจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต

ในการส่งเสริมและกระตุ้นพัฒนาการเด็กตามหลักวิชาการ ทั้งนักจิตวิทยาพัฒนาการเด็กแต่ยังไม่มีการศึกษาท่านใดหรือหน่วยงานใด ที่เห็นความสำคัญของหลักพระพุทธศาสนาส่งเสริมและกระตุ้นพัฒนาการเด็ก เช่น หลักไตรสิกขา พรหมวิหาร สังคหวัตถุ ให้เกิดผลที่ยั่งยืนกับเด็ก ดังนั้น

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๘ – ๑๒.

จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร ในหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การนำหลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร มีอะไรบ้าง

๑.๓.๒ บทบาทการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การนำหลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการของบุตรในหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์การนำหลักพุทธธรรมมาส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อประกอบการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาวีจยออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ศึกษาหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร
- ศึกษาบทบาทการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- วิเคราะห์การนำหลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมพัฒนาการบุตร ของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ทำการสัมภาษณ์ทั้งหมด ๑๓ คน ได้แก่

๑. หัวหน้าหน่วยสาธิตฯ	จำนวน ๑ ท่าน
๒. พยาบาล	จำนวน ๑ ท่าน
๓. นักโภชนาการ	จำนวน ๑ ท่าน
๔. ครูพี่เลี้ยง	จำนวน ๕ ท่าน โดยเลือกดังนี้
ครูพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กอายุ ๓ – ๑๐ เดือน	จำนวน ๑ ท่าน
ครูพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กอายุ ๑๑ เดือน – ๑ ปี ๗ เดือน	จำนวน ๒ ท่าน
ครูพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กอายุ ๑ ปี ๘ เดือน – ๓ ปี	จำนวน ๒ ท่าน
๕. มารดาบิดา	จำนวน ๕ ครอบครัว โดยเลือกดังนี้
มารดาหรือบิดาของเด็กอายุ ๓ – ๑๐ เดือน	จำนวน ๑ ครอบครัว
มารดาหรือบิดาของเด็กอายุ ๑๑ เดือน – ๑ ปี ๗ เดือน	จำนวน ๒ ครอบครัว
มารดาหรือบิดาของเด็กอายุ ๑ ปี ๘ เดือน – ๓ ปี	จำนวน ๒ ครอบครัว

ในหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้ศึกษาหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้เพื่อการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร ได้แก่ ไตรสิกขา ๓ พรหมวิหาร ๔ ขรവാสนธรรม ๔ สังคหัตถ์ ๔ ศีล ๕ ทิศ ๖

การส่งเสริม หมายถึง การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรม สภาพแวดล้อม ประสบการณ์ที่เหมาะสมกับบุตร ตามที่หน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรไว้ ๖ ด้าน ดังนี้

๑. ส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการอย่างเหมาะสมตามศักยภาพของแต่ละคน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์สังคม และจิตวิญญาณ
๒. ส่งเสริมให้เด็กสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

๓. สนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา
๔. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดูแลบุตรของมารดาบิดา
๕. ส่งเสริมการดูแลเด็กวัยทารกและหัดเดินอย่างมีคุณภาพภายใต้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาและวิจัย
๖. พัฒนาการ และการวิจัยการดูแลเด็กวัยทารกและหัดเดิน และจะทำการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมให้เป็นไปทั้ง ๖ ด้าน

พัฒนาการ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านวุฒิภาวะ (maturity) ของอวัยวะระบบต่างๆและตัวบุคคล ทำให้เพิ่มความสามารถของบุคคลให้ทำหน้าที่ต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา

บุตร หมายถึง ลูก เลือดเนื้อเชื้อไข ลูกเต้า ผู้มีกำเนิดจากพ่อแม่ ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงในหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก หมายถึง สถานศึกษาและวิจัยด้านการเจริญเติบโต และพัฒนาการของเด็ก ให้บริการเด็กที่มีสุขภาพดี และให้บริการแก่สังคมในการดูแลเด็กอายุตั้งแต่ ๖ สัปดาห์ ถึง ๓ ปี ในคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ” มีเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสาร

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๔}ได้อธิบายพัฒนาการเด็กตามแนวพุทธไว้ในหนังสือ “พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย” สรุปใจความว่า การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เรียกว่า “กายภาวนา” เทียบได้กับพัฒนาการด้านร่างกาย (Physical Development) พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ (Emotional and Mental Development) เรียกว่า “จิตตภาวนา” การอยู่ร่วมกันช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน เรียกว่า “ศีลภาวนา” เทียบได้กับพัฒนาการด้านสังคมการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ การมองดูสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงพัฒนาการด้านสติปัญญา (Cognitive Development) ตามหลักพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “ปัญญาภาวนา” และ

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗).

พัฒนาการ ๔ ด้านนี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนา มีคำอธิบายว่า พระพุทธเจ้าเป็นภาวิตตตะ แปลว่า ผู้มีตนที่ได้พัฒนาแล้ว และได้อธิบายถึงการเป็นผู้มีตนที่ได้พัฒนาแล้ว คือ

๑. ภาวิตกาโย มี ภายภาวนา คือ มีการพัฒนาทางกาย ทำให้มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง มีทักษะ แล้วยังสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ

๒. ภาวิตสีโล มี ศิลภาวนา คือ มีการพัฒนาศีล คือการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม เป็นพัฒนาการในการสัมพันธ์ทางสังคม

๓. ภาวิตจิตโต มีจิตภาวนา คือ มีพัฒนาการทางจิตใจ พัฒนาการทางจิตใจในด้านของ Heart นักการศึกษาต่างประเทศเรียกว่า Emotional เป็นด้านอารมณ์ แท้จริงก็เป็นเรื่องของจิตใจ

๔. ภาวิตปัญญา มี ปัญญาภาวนา คือ มีพัฒนาการทางด้านปัญญา แต่ทางด้าน พระพุทธศาสนาไม่ได้ใช้คำว่า Intellectual Development แต่ใช้คำว่า Wisdom Development

พระเทพเทวี (ประยุทธิ์ ปยุตโต)^{๑๕} ได้กล่าวว่าการเลี้ยงดูบุตรเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ให้ความใกล้ชิด ให้ความรักและความอบอุ่นเป็นเรื่องสำคัญสำหรับบุตร ถ้าบุตรไม่ได้สิ่งเหล่านี้จากพ่อแม่ เด็กก็จะแสวงหา พ่อแม่ตามหลักพระพุทธศาสนา เรียกว่า บุพพจารย์ คือเป็นครูคนแรกถ้าเด็กได้รับความพึงพอใจจากพ่อแม่ดีแล้ว เด็กก็จะไม่มีปัญหาในด้านพัฒนา พ่อแม่ในฐานะผู้ให้กำเนิดมีหน้าที่ในการรับผิดชอบเอาใจใส่ดูแลลูกให้ได้รับความรักความอบอุ่น พร้อมทั้งสติปัญญา ซึ่งต้องเริ่มให้ตั้งแต่เด็ก ๆ เพื่อให้เด็กรู้จักคิดเป็น รู้จักพิจารณา รู้จักใช้ปัญญา จึงจะเป็นการเจริญงอกงามด้วยดี "เมตตา" อย่างเดียวนั้นไม่พอในการเลี้ยงดูเด็ก ตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้คุณธรรมข้อ "อุเบกขา" แก่ผู้ใหญ่ไว้ด้วย เพื่อให้ฝึกฝนเด็กได้รู้จักคิดและรับผิดชอบตนเองได้ ไม่ใช่พ่อแม่ทำให้หมด มีพ่อแม่พวกหนึ่งที่ไปสุดโต่งคือไม่สนใจเลย และมีอีกพวกหนึ่งก็โอ้อวดไปจนลูกทำอะไรไม่เป็น ไม่รู้จักคิดอะไรด้วยตนเอง จึงต้องมีความพอดีทั้ง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระพรหมมั่งคลาจารย์ หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ^{๑๖} ได้กล่าวว่าพ่อแม่ทั่วไปที่ขาดการศึกษาธรรมะ ไม่มีความรู้ในการสั่งสอนลูก มักตามใจลูกของตนมากเกินไป เวลาลูกไปทำอะไรผิด ก็มิได้ว่ากล่าวตักเตือน จึงเป็นเหตุให้เด็กเสียคนได้ง่าย ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกนั้นมีมาก แต่ถ้ามากในทางเสียก็จะเสียหาย จึงควรที่จะคิดกันบ้างว่า ทำอย่างไรเราจึงจะรักลูกได้อย่างพอดีๆ หน้าที่ของความเป็นพ่อเป็นแม่ นอกจากการเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของลูกแล้ว การเลี้ยงดูลูกไม่ใช่เลี้ยงแต่เพียงกายให้อาหาร ให้ที่อยู่อาศัย ให้ปัจจัยสี่เท่านั้น ยังต้องเลี้ยงใจให้อาหารใจที่ไม่มีพิษต่อจิตใจลูก

^{๑๕} พระเทพเทวี (ประยุทธิ์ ปยุตโต), “เลี้ยงเด็กแบบพุทธ”, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: <http://www.mongkoltemple.com/page๐๒/articles๐๔๑.html>. [๑๐ ม.ค. ๒๕๕๘].

^{๑๖} พระพรหมมั่งคลาจารย์ หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ, รักลูกให้ถูกทาง, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, สถาบันบันลือธรรม, มปป.).

และป้องกันโรคทางใจไม่ให้เกิดขึ้นกับลูก พ่อแม่ที่เคร่งครัดในศาสนา ถือศีลห้าเป็นประจำ ไปวัดถืออุโบสถศีลในวันพระ พ่อแม่มีความรักใคร่กันดี ไม่เคยมีเรื่องยุ่งยากใจ มีจิตใจที่สงบอยู่ในศีลในธรรม ลูกที่เกิดมาเป็นคนดี วานอนสอนง่าย จะเห็นได้ว่าพ่อแม่มีอิทธิพลต่อลูกไม่ว่าจะทำดีหรือเลว ลูกก็จะได้รับผลสืบทอดการกระทำของพ่อแม่ พ่อแม่มีความรักลูก บรรณาติต่อลูกไม่มีพ่อแม่คนไหนที่บรรณาติร้ายต่อบุตรธิดาของตน แต่ความรักของพ่อแม่ก็นับจะเป็นดาบสองคม เป็นคุณก็ได้ เป็นโทษก็ได้ หน้าที่ของพ่อแม่จึงควรดูแลเอาใจใส่ถึงการกระทำของลูก ถ้าเห็นลูกทำอะไรที่ผิดพลาดหรือเสียหายต้องรีบบอกทันที พูดบอกอย่างใจเย็น ไม่ควรมีอารมณ์ ความโกรธมาผสม เพราะการสอนบุตรด้วยความโกรธไม่ได้ผลที่ดีและจะทำให้บุตรเป็นคนมักโกรธไปด้วย

พระไพศาล วิสาโล^{๑๗} ได้กล่าวว่า ความรักของพ่อแม่เป็นสิ่งงดงาม เพราะเปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ทำให้พร้อมเสียสละเพื่อลูก พ่อแม่ไม่เพียงแต่ให้ชีวิตแก่ลูกและพุ่มพักดูแลลูกจนเติบโตใหญ่เท่านั้น ยังสามารถช่วยให้ลูกได้เข้าถึงศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน จิตใจของเด็กสามารถรองรับธรรมะที่ลึกซึ้งได้ เจกเช่น แผ่นดินที่รองรับไม้ใหญ่ สมัยพุทธกาลเด็กที่บรรลุพระโสดาบันตั้งแต่ ๗ ขวบนั้นมีมากมาย ดังนั้นพ่อแม่อย่าหวังว่าธรรมะจะเป็นของยากสำหรับลูก ควรแสดงให้เห็นแบบอย่าง รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ของลูก การเรียนรู้สำคัญกว่าการสอน พ่อแม่สอนแต่ลูกไม่มีพัฒนาการเลย เพราะเป็นการสอนที่ไม่ส่งเสริมการเรียนรู้ของลูก

ส.สุวพัฒน์ และคณะ^{๑๘} ได้กล่าวว่า ถ้าพ่อแม่ได้เลี้ยงดูบุตรของตนตามหลักธรรมแล้ว ต้องรู้จักแบ่งประเภทของบุตรตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้รับรู้ว่าบุตรของตนอยู่ในประเภทใดเพื่อการเลี้ยงดูบุตรโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หากเรามามองดูคนซึ่งเกิดมาบนโลกนี้หรือแม้แต่ตัวเราเอง แล้วพิจารณาให้ดี จะเห็นว่า โดยลักษณะใหญ่ๆ แล้ว จะมีเพียง ๓ ประเภท การจัดประเภทนี้โดยใช้หลักแห่งการประพฤติปฏิบัติตนของบุตรที่เทียบกับฐานะเดิมของครอบครัว คือ

๑. อภิชาติบุตร หรือ อติชาติบุตร แปลว่า บุตรที่เกิดมายิ่ง โดยพ่อแม่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะจะมากหรือน้อยก็ตาม บุตรประเภทนี้จะสามารถทำได้ดีกว่าที่พ่อแม่ของตนเองเคยทำได้ อีกประการหนึ่ง บุตรนั้นจะเกิดในครอบครัวเช่นใดก็ตามแต่สามารถสร้างความมั่นคงแก่วงศ์ตระกูลได้ดียิ่งขึ้น อีกประเภทคือ ลูกแก้ว เป็นลูกชั้นดีมีคุณค่า

^{๑๗} พระไพศาล วิสาโล, **เลี้ยงลูก ปลูกสติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ / ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ไทยธิเบต, ๒๕๕๔).

^{๑๘} ส.สุวพัฒน์ และคณะ, **การเลี้ยงดูบุตรโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา**, บรรยายที่สภาอากาศไทย, ๒๕๕๔. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.l3nr.org/posts/455909>, [๑๐ ม.ค. ๒๕๕๘].

ดั่งแก้วตาดวงใจของพ่อแม่ ลูกชนิดนี้นำแต่ความเชื่อใจมาให้พ่อแม่ จึงเปรียบเทียบกับ
อภิชาตบุตร

๒. อนุชาตบุตร แปลว่า บุตรที่เกิดมาตาม หรือ เกิดมาเท่าเทียมกันอนุชาตบุตร
เพราะบุตรประเภทนี้เกิดมาแล้วก็ไม่สามารถทำอะไรได้ดีหรือโดดเด่นกว่าพ่อแม่ของตน อีกประเภท
คือ ลูกเกะ เป็นลูกกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ รู้จักตอบแทนคุณ ไม่หลบลู่คุณ ไม่ทำให้พ่อแม่ต้องชอกช้ำ
ระกำใจ เทียบเท่ากับ อภิชาตบุตร

๓. อวชาตบุตร แปลว่า บุตรที่เกิดมาต่ำ เพราะบุตรประเภทนี้เกิดมาแล้วไม่ทำอะไรให้
เป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่พ่อแม่ญาติพี่น้องเลยถึงพ่อแม่จะเป็นคนดีมีศรัทธาเลื่อมใสใน
พระพุทธศาสนาแค่ไหนแต่ตนเองกลับทำแต่ความเสียชื่อเสียง ทำตระกูลให้ตกต่ำ เทียบกับลูก
กา คือ ลูกที่สร้างแต่ปัญหา นำแต่ความขมขื่นใจมาให้พ่อแม่ ยามตนเองได้ดีมีสุข ก็ไม่เคยนึก
ถึง แต่พอทุกข์กายทุกข์ใจไร้ที่พึ่งจึงนึกถึงบากหน้ามาขอความช่วยเหลือ ที่เรียกว่าลูกกานัน เพราะ
อุปมาเหมือนลูกกาฝาก พอโตปีกกล้าขาแข็งก็บินหนีไป พึ่งพาอาศัยไม่ได้ หรืออุปมาเหมือนต้น
กาฝาก มันโตมาจากต้นไม้ที่มันอาศัยอยู่ แต่ไม่เคยทำประโยชน์ให้ต้นไม้ที่มันอาศัยอยู่ มีแต่ท่อน้ำ
เอาไว้ จนต้นไม้ที่มันอาศัยตายไปในที่สุด อีกประเภทคือ ลูกเกาะ เป็นลูกที่เกาะพ่อแม่แม่มกีน ไม่ยอม
โต ไม่ยอมทำมาหากินด้วยลำแข้งตนเอง เป็นเหมือนพวกสัตว์ที่คอยเกาะกินเลือดคนอื่นไปวันๆ ไม่มี
ประโยชน์ก่อแต่โทษเท่านั้น และประเภทสุดท้ายลูกกล้วย คือ ลูกที่โหดชั่วบาปหนา เกิดมาเพื่อทำ
ร้ายและทำลายพ่อแม่ พ่อแม่ที่มีลูกประเภทนี้เหมือนกับตกรอกทั้งเป็นเพราะนำแต่สิ่งเลวร้ายมาให้
ตลอดเวลา ท่านจึงอุปมาเหมือนลูกกล้วย เพราะต้นกล้วยพอออกปลีออกผลแล้ว ต้นนั้นก็ต้องตาย
ไปในที่สุด

อารีรัตน์ ขำอยู่ และคณะ^{๑๙} การเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงวัยมี
ความหมายพัฒนาการเด็กแต่ละคนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความพร้อม ความสามารถ นอกจากตัวเด็ก
แล้ว สิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเด็ก ก็มีผลสำคัญที่จะช่วยในการส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสม สมวัย มี
คุณภาพที่ดีสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข บทบาทที่สำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็กคือ
บิดามารดา จึงต้องพัฒนาบิดามารดาให้มีความรู้และทักษะในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กควบคู่กัน

สุชา จันทน์เอม^{๒๐} ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพัฒนาการว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง
ของมนุษย์ทุกส่วนที่ต่อเนื่องกันตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต เปลี่ยนแปลงเป็นขั้นๆ เพื่อที่จะไปสู่วุฒิ
ภาวะ ทำให้เกิดความสามารถใหม่ๆเกิดขึ้น ส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับทั้งด้าน

^{๑๙} อารีรัตน์ ขำอยู่และคณะ, **พัฒนาการเด็กก่อนวัยเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก**, (กรมการพัฒนาชุมชน
ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐).

^{๒๐} สุชา จันทน์เอม, **จิตวิทยาพัฒนาการ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๕๐).

โครงสร้างอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกายเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ มีความสลับซับซ้อนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทุกส่วน ขึ้นพัฒนาการของมนุษย์ตามอายุและวุฒิภาวะ เช่น

- ๑) ระยะก่อนเกิด คือ ตั้งแต่ชีวิตเริ่มปฏิสนธิ จนถึงคลอดรวมระยะเวลาประมาณ ๒๘ วัน ในระยะนี้มีการเปลี่ยนแปลงเป็น ๓ ระยะ ดังนี้
 - ก. ระยะที่ไข่ผสมแล้วเป็น zygote (เซลล์ที่เกิดจากการรวมกันของเซลล์เพศสองเซลล์) เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงปลายสัปดาห์ที่ ๒
 - ข. ระยะเป็นตัวอ่อน (embryo) มีระยะเวลาตั้งแต่หลังสัปดาห์ที่ ๒ ถึงปลายสัปดาห์ที่ ๑๐
 - ค. ระยะที่เป็นตัวเด็ก (fetus) มีระยะเวลาตั้งแต่ปฏิสนธิแล้ว ๓ เดือน จนกระทั่งคลอด
- ๒) วัยทารก เริ่มตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ ๒ ปี แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ
 - ก. วัยแรกเกิด (infancy) เป็นระยะที่ทารกเริ่มคลอดจากครรภ์ จนถึงปลายสัปดาห์ที่ ๒
 - ข. วัยทารก (babyhood) มีระยะตั้งแต่สัปดาห์ที่ ๒ จนถึง ๒ ปี
- ๓) วัยเด็ก เริ่มตั้งแต่อายุ ๒-๑๒ ปี แบ่งออกเป็น
 - ก. วัยเด็กตอนต้น (early childhood) ตั้งแต่อายุ ๒-๕ ปี
 - ข. วัยเด็กตอนกลาง (middle childhood) ตั้งแต่อายุ ๖-๙ ปี
 - ค. วัยเด็กตอนปลาย (late childhood) ตั้งแต่อายุ ๑๐-๑๒ ปี เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๒๑}ได้ให้ความเห็นว่า พัฒนาการของเด็กในช่วงแต่ละอายุมีความหมาย ละมีความสำคัญต่อชีวิต เพราะเป็นฐานของบุคคลเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ พัฒนาการเด็กแต่ละคนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความพร้อม ความสามารถ นอกจากตัวเด็กแล้ว สิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเด็ก ก็มีส่วนสำคัญที่จะช่วยในการส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสม สมวัย มีคุณภาพที่ดีสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

แม็กซิกันสนีย์ เสถียรสุด^{๒๒} ได้บรรยายว่า ปัญหาพฤติกรรมเด็ก ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องและความไม่สม่ำเสมอในการอบรมบ่มเพาะวินัยในกระบวนการของการสร้างชีวิต ซึ่ง

^{๒๑} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ความร่วมมือระหว่างบ้านและโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๒).

^{๒๒} แม็กซิกันสนีย์ เสถียรสุด, “**สอนเลี้ยงลูกวิถีพุทธ**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.Real-Parenting.com [๑๔ ม.ค. ๒๕๕๘].

ถือเป็นการขาดโอกาสในการบ่มเพาะเมล็ดแห่งปัญญา พ่อแม่มีส่วนสำคัญในการบ่มเพาะอริยชนให้ เป็นคนที่ประเสริฐ

นิตยา คชภักดี^{๒๓} ได้กล่าวว่า การพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม แลสติปัญญา ได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะในวัย เด็กซึ่งเป็นวัยที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ การที่เด็กจะเจริญเติบโตมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ขึ้นอยู่กับการเลี้ยงดูเป็นสำคัญ

มุสเสน อ่างใน ฉันทนา มุต^{๒๔} ได้กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูในระยะต้นของชีวิตควรใช้ พื้นฐานการใช้ความรักความอบอุ่นเป็นสำคัญ เมื่อเด็กโตขึ้นจำเป็นต้องได้รับสิ่งแวดล้อมที่จะสร้าง เสริมพัฒนาการของเด็กให้กว้างออกไป บิดามารดาจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็กทั้ง ทางด้านสุขภาพกายและจิตใจทั้งในปัจจุบันและอนาคต

วิชญ์ ดิยะเจริญศรี^{๒๕} ได้กล่าวว่า การที่จะพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโต สมบูรณ์ทั้งทาง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา เพื่อให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและมีคุณภาพ จึงขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยง ดูในวัยเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสมตามวัย หน้าที่นี้คงจะเป็นของทุกคนที่ต้องร่วมมือกันและผู้ที่สำคัญ ที่สุดก็คือ พ่อ แม่

ชยสาโรภิกขุ^{๒๖} ได้กล่าวว่า พ่อแม่ทุกคนปรารถนาให้ลูกเป็นคนดี มีชีวิตที่มีความสุข การ สอนให้ลูกเข้าใจในพระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่แค่พาลูกไปวัด ไหว้พระ สวดมนต์ แต่พ่อแม่ต้องศึกษาให้ เข้าใจ นำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เกิดกับตัวเองก่อน เป็นคนพุดดี ทำดี ดำรงชีวิต ที่ดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักควบคุมอารมณ์ พุดจาสุภาพถูกกาลเทศะ ไม่ กระทำการที่เป็นสิ่งผิดคุณธรรม ผิดกฎระเบียบ มีความตั้งใจแน่วแน่ มั่นคง ส่งเสริมให้ลูกมีความ อดทน เพียรพยายามในการทำหน้าที่ให้สำเร็จ มีความคิดที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก แล้ว นำมาปรับใช้กับลูก สอนให้ลูกเข้าใจ ให้เป็นคนมีศีล สมาธิ ปัญญา ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ และสามารถ นำคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

^{๒๓} นิตยา คชภักดี, **สุขภาพและพัฒนาการของเด็กไทย**, อารี วัลยะเสวี, สงวน นิตยารัมภ์พงษ์, (บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร : เอช เอ็น สเตชั่นและการพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๔๘).

^{๒๔} มุสเสน (Mussen 1963 : 193, อ้างถึงใน ฉันทนา มุต, **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรม เลี้ยงดู การสนับสนุนทางสังคม การบรรลุนาน ตามขั้นพัฒนาการและพฤติกรรมพลเมืองดีของวัยรุ่น** ในภาคใต้, (กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ๒๕๔๐).

^{๒๕} วิชญ์ ดิยะเจริญศรี, **สภาพการณ์ปัญหาของเด็กและเยาวชนไทยในสภาพการปัจจุบัน**, ในรายงาน การสัมมนาเรื่องเด็กไทย : ทิศทางในการพัฒนา, จัดโดยคณะกรรมการสิทธิสตรีและเยาวชน สภาผู้แทนราษฎร ณ ห้อง ประชุมงบประมาณ ปี ๒๕๓๒.

^{๒๖} ชยสาโรภิกขุ, **ตรุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕).

พญ. สมสิริ สกลสัตยาทร^{๒๗} ได้กล่าวว่า เด็กเล็กเรียนรู้ได้จากเสียง การสัมผัส กิริยาท่าทาง สิ่งที่พ่อแม่แสดงออก ถ้าลูกเห็นพ่อแม่มีอารมณ์ไม่คงที่แม้อายุยังฟังไม่ออกแต่เห็นท่าทางก็เป็น การสอนโดยการกระทำ พ่อแม่จึงต้องรู้จักฝึกจิตใจ ทำความรู้สึกตัว ให้มีสติ การมีสติสัมปชัญญะ ตรงกับปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ที่สอนไม่ให้ประมาท

๑.๖.๒ งานวิจัย

พระมหาสมควร ธมฺมธโร (สายงาม)^{๒๘} ได้กล่าวใน “บทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กก่อนเกณฑ์, ว่า การเอาใจใส่เด็กเล็กอย่างใกล้ชิดและให้ความอบอุ่นย่อมสร้างความมั่นใจให้แก่เด็กเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความไว้วางใจในผู้อื่น เด็กในวัยนี้และช่วงนี้สิ่งที่พ่อแม่จะทุ่มเทให้เด็กเล็ก ก็คือ เวลา พ่อแม่จึงนับว่าเป็นครูคนแรกก่อนครูทั้งหลาย เป็นแม่แบบ เป็นผู้นำที่สำคัญจะพูดจะทำอะไร จงทำในสิ่งที่ดีๆให้ลูกดู เพราะว่าเด็กได้คลุกคลีกับวิธีการใดหรือคนที่ชำนาญในทางใด เด็กก็จะมีพัฒนาการไปทางนั้น

พระมหาบันเทิง ปณฺธิโต (เครือจินดา)^{๒๙} ได้กล่าวใน “การประยุกต์พุทธธรรม เพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย” ว่า พระพุทธศาสนามีหลักการที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก เรียกว่า พัฒนาการเด็กวิถีพุทธหรือ ไตรสิกขา ให้ความสำคัญต่อพัฒนาการเด็กทั้ง ๔ ด้าน และแบ่งเป็น ๓ ระดับ

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย)^{๓๐} ได้กล่าวใน “แนวคิดและวิธีขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” ว่า เด็กเป็นบุคคลสำคัญที่จะต้องได้รับการอบรมจากผู้ใหญ่ เพราะเด็กจะเป็นผู้สืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ต่อจากผู้ใหญ่และยังเป็นผู้ทำประโยชน์ต่อผู้ใหญ่หลายด้าน เพราะฉะนั้น เด็กจึงมีความสำคัญที่จะต้องได้รับการพัฒนาชีวิตให้มีคุณสมบัติที่ดี ผู้ใหญ่จะต้องให้การอบรมสั่งสอนเด็กให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีงาม เชื่อมั่นในศักยภาพของ

^{๒๗} พญ. สมสิริ สกลสัตยาทร, การเลี้ยงลูกเป็นการฝึกธรรมะที่ดี, แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/483901>, [๑๐ ม.ค. ๒๕๕๘].

^{๒๘} พระมหาสมควร ธมฺมธโร (สายงาม), “บทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๒๙} พระมหาบันเทิง ปณฺธิโต (เครือจินดา), “การประยุกต์พุทธธรรม เพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๓๐} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

เด็กที่สามารถพัฒนาตนเองได้ ปลุกฝังจิตสำนึกในความกตัญญูทวดเทวี การรู้จักหน้าที่ของตนเองที่พึงปฏิบัติต่อผู้อื่น การเข้าใจในความแตกต่างของบุคคล บิดามารดามีส่วนในการปลุกฝังให้บุตรได้พัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรมจิตใจ และสติปัญญาอย่างครบถ้วนและต้องทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เล็กจนเติบโต

พระมหาจันทราวุฒิ วชิรเมธี (อรรถโยโค)^{๓๑} ได้กล่าวใน“พุทธวิธีในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”ว่า บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีที่สุด ส่วนรูปแบบอื่นเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนให้เกิดความสมบูรณ์เท่านั้น ดังนั้นบุตรธิดาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่จากครอบครัวจะเจริญเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการปรับตัว มีพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม มีความฉลาดทางอารมณ์ มีความสามารถในการกำกับตนเอง มีวินัย และวุฒิภาวะในทางบวก

จิตตกร จันทรศิลป์^{๓๒} ได้กล่าวใน“ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระนางจามเทวีในฐานะมารดาตามหลักพระพุทธศาสนา”ว่า มารดาเป็นบุคคลที่ศาสนายกย่องเชิดชู เพราะความรักของมารดาเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ ความกตัญญูรู้คุณเป็นคุณธรรมที่ศาสนาสอนให้ผู้เป็นลูกมีอยู่ทั้งในใจและในการกระทำ ลูกที่มีความกตัญญูรู้คุณมารดาเป็นตัวอย่างของคนดีในศาสนา คำสอนทางศาสนาจึงเน้นความสำคัญของมารดา ความรักของมารดา และวิธีตอบแทนพระคุณมารดาอย่างสูงยิ่ง และมารดา คือ ผู้ให้กำเนิดบุตรธิดา ผู้ให้ชีวิตเลือดเนื้อแก่บุตร มีความรักความห่วงใยบุตร ปราบปรามดีต่อบุตรเสมอ และลักษณะของมารดามีสี่ประการด้วยกัน คือ ลักษณะของมารดาผู้ยังบุตรให้ร่าเริง ลักษณะของมารดาผู้ยังบุตรให้เกิด ลักษณะของมารดาผู้ยังบุตรให้ร่าเริงยินดี และลักษณะของมารดาผู้เลี้ยงดูบุตร และหลักธรรมความเป็นมารดา

นางกมลทิพย์ โมกขาว^{๓๓} ได้กล่าวใน“การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา สำหรับเด็กปฐมวัย”ว่า หลักธรรมที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าเป็นธรรมะที่ลึกซึ้ง ไม่เป็นของง่าย ต้องอาศัยการปฏิบัติและเห็นแจ้งด้วยตนเองจึงจะเข้าใจได้ ดังนั้นหาก

^{๓๑} พระมหาจันทราวุฒิ วชิรเมธี (อรรถโยโค), “พุทธวิธีในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๓๒} จิตตกร จันทรศิลป์, “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระนางจามเทวีในฐานะมารดาตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๓๓} นางกมลทิพย์ โมกขาว, “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กปฐมวัย”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

จะนำสาระหลักธรรมอันลึกซึ้งมาสอนแก่เด็กและเยาวชน ผู้ปกครองทางบ้านควรจะศึกษาและปฏิบัติธรรมเหล่านั้นให้เข้าใจแล้วนำมาบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตของเด็กอย่างค่อยเป็นค่อยไป

นางสาวนพวรรณ วงศ์ไชย^{๓๔} ได้กล่าวใน “บทบาทบิดามารดาในการส่งเสริมสุขภาพกับภาวะสุขภาพของเด็กทารก”ว่า การพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญา อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ จึงเป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ การที่เด็กจะเจริญเติบโตมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงหรือมีพัฒนาการและบุคลิกที่ดีเพียงใดนั้นนอกเหนือสุขภาพร่างกายของเด็กเองแล้วยังขึ้นอยู่กับ การเลี้ยงดูเป็นสำคัญ เด็กที่ได้รับความรักความอบอุ่นจะมีผลทำให้การเจริญเติบโตและพัฒนาการเป็นไปได้ดีและการเลี้ยงดูของบิดามารดาเป็นสิ่งที่สำคัญในการกำหนดพัฒนาการของบุตร

นางสมจิต เกียรติวัฒนเจริญ^{๓๕} ได้กล่าวใน “พัฒนาการเด็กในหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการในเด็กพัฒนาการล่าช้า” ว่า พัฒนาการของเด็กจะก้าวหน้าได้ตามลำดับได้เด็กต้องมีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสาทสัมผัสต่างๆ จากการคิด พุดและการลงมือกระทำ ดังนั้นผู้ใหญ่ควรส่งเสริมพัฒนาการของเด็กตั้งแต่วัยทารก วัยเตาะแตะจนถึงวัยรุ่นอนุบาล และสิ่งที่ควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็ก คือ ลักษณะพฤติกรรมและพัฒนาการเด็กแต่ละวัย เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวเนื่องจากอิทธิพลทางพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม เป้าหมายทางการเสริมพัฒนาการ จะต้องให้เด็กได้รับการพัฒนาความสามารถทุกด้านอย่างสมดุล และ วิธีการส่งเสริมพัฒนาการด้วยธรรมชาติ เด็กวัยนี้ไม่ค่อยอยู่นิ่ง มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบสำรวจ การส่งเสริมพัฒนาการต้องคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจ และความสามารถของเด็ก

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) สัมภาษณ์ (Interview) เชิงลึกโดยการสังเกตการอย่างมีส่วนร่วม โดยมีวิธีการดำเนินการและมีขั้นตอน ดังนี้

^{๓๔} นางสาวนพวรรณ วงศ์ไชย, “บทบาทบิดามารดาในการส่งเสริมสุขภาพกับภาวะสุขภาพของเด็กทารก”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).

^{๓๕} นางสมจิต เกียรติวัฒนเจริญ, พัฒนาการเด็กในหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการในเด็กพัฒนาการล่าช้า, ๒๕๕๔.

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรโดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๒๕ รวมถึงคัมภีร์อรรถกถา ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือส่วนที่เป็นงานวิทยานิพนธ์ทั่วไป รวมทั้งเอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ศึกษาวิจัยนี้

๑.๗.๓ จัดทำเอกสารให้ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรให้กับกลุ่มประชากร ผู้เกี่ยวข้อง ก่อนการสัมภาษณ์

๑.๗.๔ กำหนดแหล่งเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มารดาบิดาพยาบาลหัวหน้าหน่วยฯ พยาบาลประจำหน่วยฯ นักโภชนาการ ครูพี่เลี้ยง ในหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๗.๕ นำผลการศึกษาและสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ ใช้เป็นแนวทางในการอธิบายบทบาทของบิดามารดาในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรตามหลักพุทธธรรม ตลอดจนวิธีการดูแลทั่วไป

๑.๗.๖ เรียบเรียงและเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยจะศึกษาเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด และสอบทานนัยสำคัญของเนื้อหานั้นอีกครั้ง พร้อมทั้งนำเสนอให้คณะกรรมการวิทยานิพนธ์พิจารณา ก่อนนำมาเรียบเรียง และสรุปผล

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร

๑.๘.๒ ได้ทราบบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการบุตร ของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๘.๓ ได้ทราบการนำหลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการบุตรของหน่วยสาธิตการสร้างเสริมสุขภาพเด็กเล็ก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๘.๔ เพื่อเป็นแบบอย่างในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรแก่หน่วยงานหรือองค์กรอื่นนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้